

Akhara Dharam Dhajan Sadhan v. Kehar Singh, etc., (Pattar, J.)

ਅਪੀਲੀ ਸਿਵਲ

ਡੀਕੇ ਮਹਾਜਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਪੈਟਰ, ਜੇ. ਜੇ.

ਅਖਰ ਧਰਮ ਧਜਨ ਸਾਧਨਾ— ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ

ਬਨਾਮ

ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ, ਆਦਿ।- ਜਵਾਬਦੇਹ।

1971 ਦਾ LPA 384।

ਅਕਤੂਬਰ 31, 1973

ਪੈਪਸੂ ਟੈਨੈਸੀ ਐਂਡ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ ਐਕਟ (1955 ਦਾ XIII)— ਧਾਰਾ 51(I)(c)- ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾ ਜੋ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ—ਕੀ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾ—ਅਜਿਹੀ ਸੰਸਥਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ—ਕੀ ਧਾਰਾ 51(I)(c) ਦੇ ਅਧੀਨ ਛੋਟ ਹੈ) .

ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੈਪਸੂ ਕਿਰਾਏਦਾਰੀ ਅਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਭੂਮੀ ਐਕਟ, 1955 ਦੀ ਧਾਰਾ 51(1) ਦੀ ਧਾਰਾ (ਸੀ) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਕਿਸੇ ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਸੰਸਥਾ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਜੋ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਹਨ, ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਅਧੀਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਛੋਟ ਹੈ। ਐਕਟ ਦੇ ਸੀਜ਼ਨ. ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਇਹ ਐਕਟ ਦੇ ਲਾਭਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ, ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਧਾਰਾ (ਸੀ) ਵਿੱਚ 'ਧਾਰਮਿਕ' ਅਤੇ 'ਦਾਨ' ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ 'ਜਾਂ' ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ 'ਅਤੇ' ਵੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 51(I)(c) ਤੱਕ ਐਕਸਪ I ਲੈਨੇਸ਼ਨ ਦੀ ਧਾਰਾ (iii) ਦੇ ਅਧੀਨ ਐਕਟ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਤੋਂ ਛੋਟ ਹੈ।

ਮਾਨਯੋਗ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜਸਟਿਸ ਪੀ.ਸੀ. ਜੈਨ, ਮਿਤੀ 24 ਮਈ, 1971, 1967 ਦੇ ਸਿਵਲ ਰਿੱਟ ਨੰਬਰ 1365 ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੈਟਰਸ ਪੇਟੈਂਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 10 ਅਧੀਨ ਲੈਟਰਸ ਪੇਟੈਂਟ ਅਪੀਲ।

ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਕੀਲ ਕੇਦਾਰ ਨਾਥ ਤਿਵਾੜੀ।

ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਐਡਵੋਕੇਟ, ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 1 ਲਈ।

ਡੀਐਨ ਰਾਮਪਾਲ, ਸਹਾਇਕ ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ (ਪੰਜਾਬ), 2 ਤੋਂ 5 ਦੇ ਜਵਾਬ ਲਈ।

ਨਿਰਣਾ

ਪੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਅਤਰ , ਜੇ.-ਇਹ ਇਕ ਸਿੰਗਲ ਬੈਂਚ ਦੇ 24 ਮਈ, 1971 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੈਟਰਸ ਪੇਟੈਂਟ ਦੀ ਧਾਰਾ X ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਲੈਟਰਸ ਪੇਟੈਂਟ ਅਪੀਲ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਕਲੈਕਟਰ 1 ਗ੍ਰੇਡ, ਪਟਿਆਲਾ, ਕਲੈਕਟਰ ਪਟਿਆਲਾ ਅਤੇ ਕਲੈਕਟਰ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਅਯੋਗ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਿੱਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮਿਤੀ 21 ਦਸੰਬਰ, 1964, 29 ਮਾਰਚ, 1966 ਅਤੇ 16 ਫਰਵਰੀ, 1967 ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

(2) ਇਸ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥ ਇਹ ਹਨ ਕਿ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਜਵਾਬਦੇਹ ਨੰਬਰ 1 253 ਕਨਿਆਂ ਅਤੇ 2 ਮਰਲੇ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਅਖਾੜਾ ਧਰਮ ਧਜਾ ਸਾਧਨ, ਨਿਰਮਲ ਕੋਟ-ਅਪੀਲੈਟ (ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਅਖਾੜਾ' ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ) ਦਾ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਹੈ। ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੈਪਸੂ ਟੈਨੈਸੀ ਐਂਡ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ ਐਕਟ, 1955 ਦੀ ਧਾਰਾ 22 ਦੇ ਤਹਿਤ ਆਪਣੀ ਕਿਰਾਏਦਾਰੀ ਵਿੱਚ ਕੀਮਤੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ, ਸਹਾਇਕ ਕੁਲੈਕਟਰ 1 ਗ੍ਰੇਡ, ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਅਥਾਰਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਅੱਗੇ ਇੱਕ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ। 8 ਮਈ, 1964 ਨੂੰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਅਖਾੜੇ ਨੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਅਥਾਰਟੀ ਅੱਗੇ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਿਰਾਏਦਾਰੀ ਅਤੇ ਇਹ ਤੱਥ ਵੀ ਕਿ ਅਖਾੜੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਐਕਟ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰੀਕ੍ਰੀਬਡ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਖਾੜੇ ਨੇ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਐਕਟ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਸਹਾਇਕ ਕੁਲੈਕਟਰ 1 ਗ੍ਰੇਡ, ਪਟਿਆਲਾ ਨੇ 21 ਦਸੰਬਰ, 1964 ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਖਾੜਾ ਜਨਤਕ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਇੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 51 (1) ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਧਾਰਾ (iii) ਅਧੀਨ ਛੋਟ ਹੈ। ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਹੁਕਮ ਵਿਰੁੱਧ ਕੁਲੈਕਟਰ, ਪਟਿਆਲਾ ਅੱਗੇ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ 29 ਮਾਰਚ, 1966 ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅੱਗੇ ਕੁਲੈਕਟਰ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਰਿਵੀਜ਼ਨ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਨੇ 16 ਫਰਵਰੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। 1967. ਫਿਰ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 226 ਅਤੇ 227 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਹਾਇਕ ਕੁਲੈਕਟਰ 1 ਗ੍ਰੇਡ, ਕੁਲੈਕਟਰ, ਪਟਿਆਲਾ ਅਤੇ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ 'ਸੀ' ਹਨ। 'ਬੀ' ਅਤੇ 'ਏ' ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਅਖਾੜੇ ਨੇ ਮਹੰਤ ਜ਼ੋਰਾ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ ਹਲਫਨਾਮੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਲਾਏ ਗਏ ਸਾਮੱਗਰੀ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵਿਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਖਾੜਾ ਇੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਹੁਕਮ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਤੇ ਜਾਇਜ਼ ਸਨ ਅਤੇ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਅਤ ਸਿੰਗਲ ਜੱਜ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਖਾੜਾ ਕੋਈ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿ ਇਹ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 51(1) ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਧਾਰਾ (iii) ਦੇ ਅਰਥ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀ ਇੱਕ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਸੰਸਥਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਅਖਾੜੇ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਐਕਟ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਖਰਚੇ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਤਿੰਨ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੁਖੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਅਖਾੜੇ ਨੇ ਸਿੰਗਲ ਜੱਜ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਪੱਤਰ ਪੇਟੈਟ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਹੈ।

(3) ਸਹਾਇਕ ਕੁਲੈਕਟਰ, ਪਹਿਲਾ ਦਰਜਾ, ਪਟਿਆਲਾ ਜੋ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਐਕਟ ਅਧੀਨ ਨਿਰਧਾਰਤ ਅਥਾਰਟੀ ਸੀ ਅਤੇ

ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸਬੂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਅਖਾੜਾ ਜਨਤਕ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀ ਇੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਮਾਲਕੀ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਐਕਟ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਤੋਂ ਛੋਟ ਹੈ। ਕੁਲੈਕਟਰ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੁਆਰਾ ਅਪੀਲ 'ਤੇ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਹੁਕਮ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੋਧ ਨੂੰ ਵੀ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨਰ (ਮਾਲ), ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

Akhara Dharam Dhajan Sadhan v. Kehar Singh, etc., (Pattar, J.)

ਇਹ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 226/227 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਦੇ ਅਸਾਧਾਰਣ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ *ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਬਨਾਮ ਟੀ. ਆਰ. ਵਰਮਾ (1)* ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਵਿਵਾਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਲਏ ਬਿਨਾਂ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਇਸੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲਈ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ (2) ਅਤੇ ਕਮਭਮ ਰਾਮਾਮੂਰਤੀ ਰੈਡੀ ਬਨਾਮ ਮਾਲ ਡਿਵੀਜ਼ਨਲ ਅਫਸਰ, ਕਾਕੀਨਾਡਾ ਅਤੇ ਹੋਰ (3) ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਅਸ਼ਟਮ ਧਰਮ ਡਾਵਰੀ ਬਨਾਮ ਵਿੱਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ (4) ਵਿੱਚ ਵੀ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

(4) ਜਵਾਬਦੇਹ ਨੰਬਰ 1 ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਿੰਗਲ ਜੱਜ ਅੱਗੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਅਖਾੜਾ ਕੋਈ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਅਤ ਸਿੰਗਲ ਜੱਜ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਿਰਧਾਰਤ ਅਥਾਰਟੀ ਦੀ ਖੋਜ ਕਿ ਅਖਾੜਾ ਇੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾ ਸੀ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸਬੂਤ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨਾਂ 'ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਖੋਜ ਨੂੰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਧਾਰਾ 226 ਅਤੇ 227 ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਪਣੇ ਅਸਾਧਾਰਣ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਰੱਦ ਕਰਨਾ ਯੋਗ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ। ਜੇਕਰ ਅਖਾੜੇ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਐਕਟ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਅਖਾੜੇ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਐਕਟ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਤੋਂ ਛੋਟ ਹੋਵੇਗੀ।

(5) ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਇਹ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 51(1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 51(1) ਦੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਉਪਬੰਧ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ ਹਨ:--

"51. ਕੁਝ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ ਛੋਟ: -

(1) ਐਕਟ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਇਸ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ—◆◆◆◆ * * * *

(1) ਏਆਈਆਰ (1957) ਐਸਸੀ 882.

(2) ਏਆਈਆਰ 1972 ਸਾਰੇ. 196.

(3) ਏਆਈਆਰ 1972 ਏਪੀ 354

(4) 1965 ਕਰ. LJ'63.

(c) ਕਿਸੇ ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਸੰਸਥਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਪਰ ਮਹੰਤ, ਮੋਹਤਮੀਮ ਜਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਦੀ ਨਹੀਂ;

* * * ◆

* * * *

ਵਿਆਖਿਆ- ਧਾਰਾ (ਸੀ) ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ, ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ-

- (i) ਇੱਕ ਮੰਦਰ,
- (ii) ਇੱਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ,
- (iii) ਜਨਤਕ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨ,
- (iv) ਮੁਸਲਿਮ ਵਕਫ਼ ਐਕਟ, 1954 (1954 ਦਾ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਐਕਟ 29) ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਇੱਕ ਵਕਫ਼, ਜਾਂ
- (v) ਜਨਤਕ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾ ਜਿਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਰਾਹਤ, ਸਿੱਖਿਆ, ਡਾਕਟਰੀ ਰਾਹਤ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਜਾਂ ਪੂਜਾ ਸਮੇਤ ਆਮ ਜਨਤਕ ਉਪਯੋਗਤਾ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਸਤੂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ, ਸਰਕਾਰੀ ਗਜ਼ਟ ਵਿੱਚ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।"

ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਇਸ ਉਪਬੰਧ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਵਿਦਵਾਨ ਸਿੰਗਲ ਜੱਜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦੱਸਿਆ: -

“ਧਾਰਾ (ਸੀ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਸੰਸਥਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ - ਐਕਟ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਹੈ। ਧਾਰਾ (ਸੀ) ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ 'ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਦਾਨਯੋਗ' ਹਨ। 'ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਚੈਰੀਟੇਬਲ' ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ 'ਜਾਂ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ ਅਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਨੇ 'ਜਾਂ' ਦੀ ਬਜਾਏ 'ਅਤੇ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ 'ਜਾਂ' ਵਜੋਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੁੰਦਾ। ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਚੈਰੀਟੇਬਲ'। ਦੋ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਅਤੇ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਰਤ ਕੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੋਵਾਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਸਤੂ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਚਾਰੀ ਟੇਬਲ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਕੀ ਹਨ, ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੇ ਵਿਆਖਿਆ ਜੋੜ ਕੇ ਇਸ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੀ ਸਕੀਮ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਧਾਰਾ (iii) ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਨ ਲਈ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਮੰਦਰਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਰਗੇ ਚਰਿੱਤਰ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਹਨ। ਕਲਾਜ਼ (ii) ਕਲਾਜ਼ (i) ਅਤੇ (iii) ਤੋਂ ਇਸ ਦਾ ਰੰਗ ਪਸੰਦ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਏਗਾ ਜੋ ਕਲਾਜ਼ (i) ਅਤੇ (ii) ਵਿੱਚ ਗਿਣੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਧਰਮ ਹਨ ਕਿ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਲਈ ਜਨਤਕ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਸਾਰੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੇ ਜਨਤਕ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਉਦਾਹਰਨ

Akhara Dharam Dhajan Sadhan v. Kehar Singh, etc., (Pattar, J.)

ਲਈ, ਚਰਚ, ਮਸਜਿਦ, ਆਦਿ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਨ ਲਈ ਧਾਰਾ (iii) ਦੀ ਧਾਰਾ (iii) ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਆਧਾਰ ਜੋੜਨਾ ਉਚਿਤ ਸਮਝਿਆ। ਉਹ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਸਤੂ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਹੈ ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਗੈਰ-ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਸਤੂਆਂ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਹੈ, ਉਹ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਧਾਰਾ (v) ਦੁਆਰਾ ਕਵਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਸ਼੍ਰੀ ਤਿਵਾੜੀ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੀ ਧਾਰਾ (v) ਬੇਲੋੜੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਗੈਰ-ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਸਤੂਆਂ ਵਾਲੀ ਹਰ ਸੰਸਥਾ ਧਾਰਾ (iii) ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਵੇਗੀ। ਧਾਰਾ (v) ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਕਵਰ ਕੀਤੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਹਨ ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਧਾਰਮਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵੀ ਹਨ। ਧਾਰਾ (i) ਤੋਂ (iv) ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਸੰਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ਛੋਟ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਤਾਂ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਹ ਇਸ ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਧਾਰਾ (iii) ਉਹਨਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਸਤੂ ਹੈ। ਇਸ ਖੋਜ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਹੁਣ ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕੀ ਅਖਾੜਾ, ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 5 ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀ ਇੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਵਸਤੂ ਹੈ।

ਵਿਦਵਾਨ ਸਿੰਗਲ ਜੱਜ ਦੀ ਇਹ ਰਾਏ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। In thft ਅਸੀਂ ਪੰਨਾ 244 'ਤੇ ਮੈਕਸਵੇ 11 ਆਨ ਇੰਟਰਪ੍ਰੀਟੇਸ਼ਨ ਆਫ ਸਟੈਚੂਟਸ ਨੌਵੇਂ ਐਡੀਸ਼ਨ, 1946 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਹੇਠਾਂ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ:-'

ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਇਹ ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਟੀ ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ, 'ਬਿਮਾਰ ਅਤੇ ਅਪੰਗ ਸਿਪਾਹੀਆਂ' ਦੇ ਰੱਖ-ਰਖਾਅ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਉਹਨਾਂ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜੋ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਨ

ਇੱਕ 'ਜਾਂ' ਦੂਜਾ, ਅਤੇ ਨਾ ਸਿਰਫ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਜੋ ਦੋਵੇਂ ਸਨ"।

ਇਹ ਟਿੱਪਣੀ ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ 'ਤੇ ਉਚਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਧਾਰਾ 51(1) ਦੀ ਧਾਰਾ (ਸੀ) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਜਾਂ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਜੋ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਹਨ, ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਐਕਟ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਅਧੀਨ ਛੋਟ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾ ਵੀ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਲਾਭਾਂ ਤੋਂ ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਵਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮਾਨਯੋਗ ਸਿੰਗਲ ਜੱਜ ਦਾ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਬਰਕਰਾਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਉਪਰੋਕਤ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੀ ਮੈਕਸਵੈੱਲ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਧਾਰਾ 51(1) ਦੀ ਧਾਰਾ (ਸੀ) ਵਿੱਚ 'ਧਾਰਮਿਕ' ਅਤੇ ਜਾਂ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ 'ਜਾਂ' ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ 'ਅਤੇ' ਵੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾ

ਸਕਦਾ ਹੈ।

(6) ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਆਰ. 1 25 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1962 ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਹੈ, ਜੋ ਅੰਡਰ-ਸਕੱਤਰ, ਸਰਕਾਰ, ਪੰਜਾਬ, ਮਾਲ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਪਟਿਆਲਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ "ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਈ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਛੋਟ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਪੈਪਸੂ ਟੈਨੈਸੀ ਐਂਡ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ ਐਕਟ, 1955 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੋਂ ਉਸ ਪੱਤਰ ਦਾ ਬਿਆਨ I" ਅਤੇ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪੱਤਰ ਨਾਲ ਨੱਥੀ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਨੰ. 1 ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:-

“ਪਟਿਆਲਾ ਵਿੱਚ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਛੋਟ ਲਈ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਦਾ ਨੰਬਰ ਨਾਮ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਸਥਾਨ।

	ਪਿੰਡ	ਤਹਿਸੀਲ
1. ਡੇਰਾ ਬਾਬਾ ਗਾਂਧਾ ਸਿੰਘ ਸਰਕਾਰਾ		ਪਟਿਆਲਾ।
2. ਡੇਰਾ ਧਰਮ ਧਵਾਜ	ਨਿਰਮਲਕੋਟ	ਪਟਿਆਲਾ।
3. ਗਊਸ਼ਾਲਾ	ਮੇਰਾਂ	ਪਟਿਆਲਾ।
4. ਡੇਰਾ ਛੱਤਾ ਮਾਗਨੀ ਰਾਮ, ਪਟਿਆਲਾ ਬਾਲਮੀਕ ਉਦਾਸੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਮੀਹਾਂ ਸਾਹਿਬ		ਪਟਿਆਲਾ।
5. ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ	ਪਟਿਆਲਾ	ਪਟਿਆਲਾ।

ਇਸ ਪੱਤਰ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਬਿਆਨ ਨੰਬਰ 1 ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਅਖਾੜਾ ਅਧਰਮ ਧਜਾ, ਨਿਰਮਲਕੋਟ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਸੰਸਥਾ ਸੀ, ਨੂੰ ਇਸ ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਛੋਟ ਦੇਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਸਿੱਖਿਅਤ ਸਿੰਗਲ ਜੱਜ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਡੇਰਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 51 ਦੀ ਉਪ ਧਾਰਾ (1) ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਧਾਰਾ (v) ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਸੰਸਥਾ ਹੈ ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਛੋਟ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਐਕਟ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੋਂ, ਇਸਲਈ, ਇਸ ਸਾਬਕਾ ਹਾਈਬਿਟ ਆਰ. 1 ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਖੋਜ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਆਰ. 1 ਦੀ ਸਮਗਰੀ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਇਹ ਅਪੀਲਕਰਤਾ- ਅਖਾੜਾ ਇੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਸੰਸਥਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਐਕਟ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਤੋਂ ਛੋਟ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ, ਵਿਦਵਾਨ ਸਿੰਗਲ ਜੱਜ ਦੀ ਇਹ ਖੋਜ ਕਿ ਵਿਵਾਦ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਐਕਟ ਦੇ ਅਮਲ ਤੋਂ ਛੋਟ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਬਰਕਰਾਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅਸੀਂ ਦੱਸ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਪੱਤਰ ਦੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਆਰ. 1 ਨੂੰ ਐਕਟ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਮਰੱਥ ਅਥਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਅਪੀਲ ਲਾਂਚ ਦੀ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਿਵਾਦ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਅਖਾੜੇ ਨੂੰ ਐਕਟ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਤੋਂ ਛੋਟ ਹੈ।

Akhara Dharam Dhajan Sadhan v. Kehar Singh, etc., (Pattar, J.)

(7) ਇਸ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਨ ਲਈ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਅਖਾੜਾ ਧਾਰਾ 51(1) ਦੀ ਧਾਰਾ (ਸੀ) ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾ ਹੈ। *ਮਹੰਤ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ* ਬਨਾਮ *ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ (5)* ਵਿੱਚ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਖਿਆ: -

“ਉਹ ਨਿਰਮਲਾ ਸਾਧ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਸਿਰਫ ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਡੇਰੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸੀ, ਇਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਸਿੱਟਾ ਨਹੀਂ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਹ ਸੰਸਥਾ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਲਈ ਸੀ ਜਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀ।

ਇਸ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥ ਇਹ ਸਨ ਕਿ ਪਿੰਡ ਝੰਡੇਵਾਲਾ ਵਿੱਚ 'ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਝੰਡੇਵਾਲਾ' ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਮਹੰਤ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਮੋਹਤਮੀਮ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਕੋਲ ਡੇਰੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਵਾਹੀਯੋਗ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਸੀ।, ਝੰਡੇਵਾਲਾ। ਇਹ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਬਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਟਰੱਸਟ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਲੰਗਰ (ਲੰਗਰ) ਤੋਂ ਭੋਜਨ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੁਫਤ ਰਸੋਈ), ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਆਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪੂਜਾ-ਪਾਠ ਆਦਿ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਲਈ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੁਝ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੇ ਡੇਰੇ ਦੇ ਮਹੰਤ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਾਬਤਾ ਦੀਵਾਨੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 92 ਅਧੀਨ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ। ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਮੁੱਖ ਭਾਗ ਵਿੱਚ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਹ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ

(5) 1967 PLR 805.

ਕਿ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਿਰਮਲਾ ਸਾਧਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਹੋਈ ਸੀ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਸਨ, ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਲਗਭਗ 300 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਅਰਸੇ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮੂਲ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦਿਆਂ, ਮੈਕਾਲਿਫ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ, 'ਦਿ ਸਿੱਖ ਰਿਲੀਜ਼ਨ' ਵਿੱਚ ਇਹ ਰਾਏ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਕਿ ਨਿਰਮਲੇ ਸਿਰਫ ਨਾਮਾਤਰ ਸਿੱਖ ਸਨ। ਮੈਕਲੇਗਨ ਦੀ ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਨਿਰਮਲਾ ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਸਿੱਖ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਕੁਝ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਡੇਰੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਣਾ ਹੀ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਹ ਸੰਸਥਾ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਲਈ ਸੀ ਜਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਡੇਰਾ 'ਨਿਰਮਲਾ ਸਾਧੂਆਂ' ਵਜੋਂ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਖਰੇ ਸੰਪਰਦਾ ਲਈ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਰਾਹੀਂ *ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਮਹੰਤ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ (6)* ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

(8) ਅਨੁਸੂਚੀ 'ਏ' ਸਾਲ 1899 ਈਸਵੀ ਦੀ ਬੰਦੋਬਸਤ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇਸ ਪਿੰਡ ਨਿਰਮਲ ਕੋਟ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਦੀ ਵੰਸ਼ ਸਾਰਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਅੰਸ਼ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ: -

“ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਰੁਕਨ-ਉਈ-ਦੀਨ ਖਾਨ ਉਰਫ ਮਿੱਤਰਾਲ ਵਾਸੀ ਸਮਾਣਾ ਨੇ ਆਬਾਦ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਮਿੱਤਰ ਮਾਜ਼ਰਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਆਬਾਦ

ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਬਤ 1918 ਵਿੱਚ, ਮਰਹੂਮ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਧਾਰਮਿਕ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਸਾਧਨ ਨਿਰਮਲਾ ਅਖਾੜਾ ਧਰਮ ਧਜਾ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਮੁਆਫੀ ਦਿੱਤੀ। ਫਿਰ ਲਗਭਗ 24 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ 13 ਅਪ੍ਰੈਲ 1870 ਨੂੰ ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਿਰਮਲਾ ਸਾਧਨ ਬਿਸਵੇਦਰੀ ਦੀ ਅਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਰਮਲਾ ਸਾਧਨ ਨੂੰ ਵੀ 1000 ਰੁਪਏ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। 1,200 ਨਜ਼ਰਾਨਾ ਵਜੋਂ।

ਇਹ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਸਮਰਥਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਅਖਾੜੇ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਧਾਰਮਿਕ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਮੁਆਫੀ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।

(9) ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਆਰ.18 ਪੰਚਾਇਤੀ ਅਖਾੜਾ ਨਿਰਮਲਾ ਦੀ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਦਾ ਮੈਮਬਰੰਡਮ ਹੈ। ਇਸ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਦਫ਼ਤਰ ਪੰਚਾਇਤੀ ਅਖਾੜਾ ਨਿਰਮਲਾ ਕਨਖਲ (ਹਰਦੁਆਰ) ਵਿਖੇ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਪਟਿਆਲਾ, ਸੰਗਰੂਰ, ਬਨਾਰਸ, ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਅਤੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੁਸਾਇਟੀ ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1866 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਰਜਿਸਟਰਡ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਹੈ। ਇਸ ਪੰਚਾਇਤੀ ਅਖਾੜਾ ਨਿਰਮਲਾ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਇਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਲਈ ਸਨ।

Akshara Dharam Dhajan Sadhan v. Kehar Singh, etc., (Pattar, J.)

ਅਖਾੜੇ ਅਤੇ ਨਿਰਮਲਾ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਸਰੀਰਕ, ਬੌਧਿਕ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ, ਧਰਮਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਨਿਗਰਾਨੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਆਰ.18 ਦਾ ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਅਖਾੜੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ-ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰਮਲਾ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਅਖਾੜਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਵਸਤੂਆਂ ਕੇਵਲ ਪੰਚਾਇਤੀ ਅਖਾੜਾ ਨਿਰਮਲਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ।

(10) ਸਹਾਇਕ ਕੁਲੈਕਟਰ 1 ਗ੍ਰੇਡ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਐਕਟ ਅਧੀਨ ਨਿਰਧਾਰਤ ਅਥਾਰਟੀ. ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਅਖਾੜੇ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ 'ਤੇ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਉਠਾਇਆ ਅਤੇ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਅਥਾਰਟੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਿਰਫ ਇਹ ਦਲੀਲ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਅਖਾੜਾ ਜਨਤਕ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਨਾਭਾ ਦੇ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਪਾਠਾਂ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਿਰਮਲਾ ਸਾਧੂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਉਚਿਤ ਹਿੱਸਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ: -

ਦੂਜੇ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਨਿਰਾਦਰ ਕੀਤਾ ਦੇਖਿਆ
, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੋਚਿਆ।

ਵੱਖਰਾ ਅਖਾੜਾ ਬਣਾਉਣਾ

ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ) ਭਾਈ ਤੋਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਦਿ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਸ਼ਾਸਕ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਨਾਭਾ ਦੇ ਸ਼ਾਸਕ ਮਹਾਰਾਜਾ ਭਰਪੂਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਜੀਂਦ ਦੇ ਸ਼ਾਸਕ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਅਖਾੜਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ। ਸੰਮਤ 1918 ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਧਜਾ ਵਜੋਂ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਨਿਰਮਲ ਸੰਪਰਦਾ ਦੇ ਸੰਤਾਂ ਦਾ।' ਭਾਈ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਮੁੱਖ ਮਹੰਤ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪਟਿਆਲਾ, ਨਾਭਾ ਅਤੇ ਜੀਂਦ ਦੇ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਨੇ ਰੁਪਏ ਦੀ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦਿੱਤੀ। 80,000 ਨਕਦ ਅਤੇ ਸਾਲਾਨਾ ਜਾਰੀਰ

ਰੁਪਏ 4,000,

ਰੁ. 16,000 ਨਕਦ ਅਤੇ

ਸਾਲਾਨਾ ਜਾਰੀਰ

ਰੁਪਏ 575 ਅਤੇ

ਰੁ. 20,000 ਨਕਦ ਅਤੇ

ਸਾਲਾਨਾ ਜਾਰੀਰ

ਰੁਪਏ 1,300 ਰੈਸ

ਸੰਭਾਵੀ ਤੌਰ 'ਤੇ। ਨਿਰਮਲ, ਪੰਥ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅਖਾੜੇ ਲਈ ਇੱਕ ਸਾਂਝਾ ਦਸਤੂਰ-ਉਲ-ਅਮਾਲ (ਤਿੰਨਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ) ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ: -

- (i) ਤਿੰਨਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਮਹੰਤ ਅਤੇ ਚਾਰ ਹੋਰ ਮਹੰਤ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਪੰਜ ਕਾਕਿਆਂ (ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ) ਭਾਵ ਕੱਛ (ਅੰਡਰਵੇਅਰ), ਤਲਵਾਰ, ਕੇਸ (ਲੰਬੇ ਵਾਲ), ਕੰਘੀ ਅਤੇ ਲੋਹੇ ਦੀ ਚੂੜੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣਗੇ। ਮਹੰਤਾਂ ਨੇ ਮੁੱਖ ਮਹੰਤ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਸ.
- (ii) ਭੋਜਨ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਲੰਗਰਿਸ (ਰਸੋਈਏ) ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜ ਕਾਕਿਆਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨਗੇ।

- (iii) ਦੋ ਮੈਨੇਜਰ ਅਤੇ ਦੋ ਸਟੋਰ ਕੀਪਰ, ਜੋ ਲੰਗਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਲਈ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਹੋਣਗੇ, ਇੱਕ ਗ੍ਰੰਥੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਗਿਆਨੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਛੇ ਵਿਅਕਤੀ ਰਹਿਤ (ਸਿਧਾਂਤਾਂ) ਦੇ ਨਿਰੀਖਕ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਚੋਬਦਾਰ (ਹਾਜ਼ਰ) ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।
- (iv) ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੁੱਖ ਮਹੰਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਰਈਸ ਨੂੰ ਅਖਾੜੇ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਭੇਟਾ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅੱਗੇ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਮਹੰਤ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਨਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਹੰਤ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ।
- (v) ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀ ਆਮਦਨ ਇਸ ਦਾ ਸਰੋਤ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਅਖਾੜੇ ਵਿੱਚ ਲੇਖਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਮਹੰਤ ਬਾਹਰੋਂ ਕੋਈ ਨਕਦੀ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਅਖਾੜੇ ਵਿੱਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਨਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ।
- (vi) ਜੇਕਰ ਧਰਮ ਧਨਾ ਅਖਾੜਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਭੰਡਾਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਮੁੱਖ ਮਹੰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ ਕਰੇਗਾ।
- (vii) ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਨਵੇਂ ਮਹੰਤ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਣਗੇ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਜੋ ਵੀ ਆਮਦਨ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਹ ਅਖਾੜੇ ਵਿੱਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇਗੀ।
- (viii) ਇਹ ਮੁੱਖ ਮਹੰਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮਹੰਤਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਜਗੀਰਦਾਰ ਜਾਂ ਸਰਦਾਰ ਅਖਾੜੇ ਲਈ ਭੰਡਾਰਾ (ਖਾਣਾ ਮੁਫਤ ਵੰਡਣਾ) ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਮਹੰਤ ਇਸ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ।
- (ix) ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਇਸ ਸੰਪਰਦਾ ਦੇ ਕਿਸੇ ਡੇਰੇ ਦਾ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਇੰਚਾਰਜ ਭੰਡਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹੀ ਵਰਤਾਰਾ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।
- (x) ਬੈਠਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ : -
- ਅਖਾੜੇ ਵਿੱਚ, ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ; ਮੁੱਖ ਮਹੰਤ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਮਹੰਤ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ, ਸਿੱਖ ਗਿਆਨੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਤ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ। ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਕੋਈ ਹੋਰ
- ਸੰਤ, ਵਿਦਵਾਨ ਜਾਂ ਮਹਾਤਮਾ, ਜੋ ਉਥੇ ਹੋਣਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਦਰਬਾਰ (ਸੰਗੀਤ) ਦੇ ਸਮੇਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਬੈਠਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਮਹੰਤਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ, ਉਸਦੀ ਅਕਾਦਮਿਕ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਉਸਦੀ

Akhara Dharam Dhajan Sadhan v. Kehar Singh, etc., (Pattar, J.)

ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੰਪਰਦਾ ਦਾ ਮਹੰਤ ਉੱਥੇ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਗਿਆਨੀ ਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਬੈਠਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

- (xi) ਮੁੱਖ ਮਹੰਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸੰਤ ਉਸ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਲਈ ਬਣਾਏ ਗਏ ਘਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ, ਕੁਝ ਸੰਤ ਉਸ ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਵਜੋਂ ਉੱਥੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜਿਹੜੀ ਜਾਇਦਾਦ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਰਖਣ ਲਈ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸੌਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ - ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਅਖਾੜੇ ਵਿੱਚ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਲਈ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।
- (xii) ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਸੰਤ ਡੇਰੇ ਵਿੱਚ ਬਿਹੰਗਮ ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ ਹੈ। ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਸਮਾਨ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਡੇਰੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖੇਗਾ।

(11) ਮਹੰਤ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੇਸ ਸੂਪਰਾ (5) ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸਰ ਐਡਵਰਡ ਮੈਕਲੈਗਨ ਦੀ ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅੰਸ਼ ਵੀ ਲਾਭ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ: -

“ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਰਮ ਸਿੰਘ, ਹਰ ਚੰਦ ਅਤੇ ਮਿਹਰ ਰਾਏ ਨਾਮ ਦੇ ਤਿੰਨ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਨਾਰਸ ਭੇਜਿਆ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਪੰਡਤਾਂ ਨੇ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਆਉਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ; ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕਲੌਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਹੋਣ ਦਾ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲਾ ਕਿਹਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਹੁਲ ਲੈਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਨਿਰਮਲਾ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਲਗਭਗ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਲਗਭਗ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਮੱਠਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਅਖਾੜਾ ਹਰਦੁਆਰ ਵਿਖੇ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੂਰੇ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਭਾਵਾਂ ਦਾ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਕੰਟਰੋਲਿੰਗ ਕੌਂਸਲ ਦੁਆਰਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਅਤੇ ਮੂਨਕ, ਅਦਨਵਾਲ ਅਤੇ ਆਲਮਪੁਰ ਕੋਟਲਾ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੱਠ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਨਾਲ ਉਹ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

Chanan Singh, etc. v. Lai Singh, (Mahajan, J.)

ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਣ ਲਈ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਬਣ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਅੰਬਾਲਾ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿੱਖ ਵਜੋਂ ਵਾਪਸ ਆਏ ਹਨ। ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਟਿਆਲੇ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਣਗੇ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਟੇਬਲਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਫਰੀਦਕੋਟ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹਨ। ਬਹੁਤੇ ਸੱਚੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਰਵਾਇਤੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਜੋਂ ਨਿੰਦਿਆ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।"

(12) ਉਪਰੋਕਤ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਪਟਿਆਲਾ, ਜੀਂਦ ਅਤੇ ਨਾਭਾ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਧਾਰਮਿਕ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਅਪੀਲੀ-ਅਖਾੜੇ ਨੂੰ ਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਖਾੜੇ ਵਿੱਚ ਪੂਜਾ ਨਿਰਮਲੇ ਸਾਧੂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਅਖਾੜਾ ਹਰਦੁਆਰ ਵਿਖੇ ਹੈ, ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 300 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵਿੱਚ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਨਿਰਮਲਾ ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਅਖਾੜੇ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਰਮਲਾ ਸਾਧੂਆਂ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਦੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਨਿਰਮਲਾ ਸਾਧੂ ਇੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਪਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਅਖਾੜਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 51(1) (ਸੀ) ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਧਾਰਾ (iii) ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਨਤਕ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦਾ ਇੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਇਸ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੈ। ਪੈਪਸੂ ਟੈਨੈਂਸੀ ਐਂਡ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ ਐਕਟ, 1955 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ। ਇਸ ਲਈ, ਸਿੱਖਿਅਤ ਸਿੰਗਲ ਜੱਜ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

(13) ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਅਸੀਂ ਲੈਟਰਸ ਪੇਟੈਂਟ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਤ ਸਿੰਗਲ ਜੱਜ ਦੇ 24 ਮਈ, 1971 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ, ਜਵਾਬਦੇਹ ਨੰਬਰ 1 ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਖਰਚਿਆਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਆਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਐਮ ਅਹਾਜਨ , ਜੇ.- ਮੈਂ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ।

ਬੀ. ਐੱਸ. ਜੀ

ਡਿਸਕਲੇਮਰ :- ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਰਣਾ ਕੇਵਲ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ, ਨਿਆਂ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਣ-ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਰਵਨੀਤ ਸਿੰਘ

Chanan Singh, etc. v. Lai Singh, (Mahajan, J.)

ਅਪੀਲੀ ਸਿਵਲ

ਡੀ. ਕੇ. ਮਹਾਜਨ ਅਤੇ ਪੀ. ਐਸ. ਪੱਟਰ ਜੇ. ਜੇ.

ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ, ਆਦਿ., - ਅਪੀਲੈਟਸ,

ਬਨਾਮ

ਲਾਲ ਸਿੰਘ, - ਜਵਾਬਦੇਹ.

1970 ਦਾ ESA 1639

1 ਨਵੰਬਰ 1973

ਪੰਜਾਬ ਸਕਿਊਰਿਟੀ ਆਫ ਲੈਂਡ ਟੈਨਿਊਰਜ਼ ਐਕਟ (1953 ਦਾ X)—ਸੈਕਸ਼ਨ 17-ਏ(1)

— ਪ੍ਰੀ-ਐਪਸਨ ਸੂਟ — ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ-ਵੈਂਡੀ - ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ